

та культурні), формує основну концепцію власного бачення, неповторного індивідуального сприйняття світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуда Я. Ю. Конструювання і технічне моделювання жіночого верхнього одягу: Посібник / Я. Дуда. – Львів : «Сполом», 2009. – 356 с.
2. Козлова Т. В. и др. Моделирование и художественное оформление женской и детской одежды: Учеб. для сред. спец. учеб. заведений / Т. Козлова. – М. : Легпромбытиздат, 1990. – 320 с.
3. Ніколаєва Т. В. Тектоніка формоутворення костюма: Навчальний посібник / Т. Ніколаєва. – К. : Арістей, 2007. – 224 с.
4. Орлова Л. В. Азбука моди / Л. В. Орлова. – М. : Просвещение, 1989 – 176 с., ил.
5. Тканко З., Коровицький О. Моделювання костюма в Україні ХХ століття: Навчальний посібник / З. Тканко, О. Коровицький. – Львів : Видавництво «Брати Сиротинські і К», 2000. – 96 с., ил.

УДК 77.04

О. Г. ПАНФИЛОВА

ЛЮДВИК ГРОНОВСЬКИЙ – ВІДОМИЙ МАЙСТЕР ФОТОГРАФІЇ НА КРЕМЕНЕЧЧИНІ

У статті висвітлено специфіку становлення і розвитку фотографії в Кременецькому лицейі та в м. Кременці. Розкрито творчий шлях Людвіка Гроновського у сфері художньої фотографії. Проаналізовано значення діяльності митців Кременецького фототовариства та фотомайстерні Кременецького лицейу.

Ключові слова: Людвік Гроновський, художній центр, Кременець, культурні процеси, фотографія.

А. Г. ПАНФИЛОВА

ЛЮДВИК ГРОНОВСКИЙ – ИЗВЕСТНЫЙ МАСТЕР ФОТОГРАФИИ КРЕМЕНЕЦКОГО КРАЯ

В статье рассмотрена специфика становления и развития фотографии в Кременецком лицее и в г. Кременце. Раскрыто творческий путь Людвика Гроновского в области художественной фотографии. Проанализировано значение деятельности художников Кременецкого фотообщества и фотомастерской Кременецкого лицея.

Ключевые слова: Людвик Гроновский, художественный центр, Кременец, культурные процессы, фотография.

O. G. PANFILOVA

LIUDVIK HRONOVSKIY – A PROMINENT PHOTOGRAPHER IN THE KREMENETS REGION

The article is clearing up the peculiarity of formation and development of photography in the Kremenets Lyceum and in the town of Kremenets. It is also revealing a creative way of L. Hronovskiy in the sphere of artistic photography. The significance of the activity of the Kremenets society and the Kremenets Lyceum Photoshop masters is also being analyzed.

Key words: Lyudvik Hronovskiy, art center, Kremenets, cultural processes, photo.

Художня фотографія, подібно до інших видів мистецтва, потребує не тільки технічних професійних навичок, але й творчого бачення, без якого зображення залишається лише відображенням реальності, позбавленим будь-яких емоцій. Лише тоді світлина має право вважатися художнім твором, коли вона передає почуття та наповнена змістом.

У міжвоєнний період художня фотографія перебувала на піку своєї популярності. Один за одним у світі відбувалися міжнародні конкурси, на яких знімок продовжував виборювати статус мистецького твору. Серед учасників змагань часто фігурувала Польща. З моменту приєднання до неї Західної України прогресивні зміни в цій мистецькій царині починають відбуватися і на її теренах. Показово, що започаткуванню та стрімкому злету Кременецької фотосколи осередок завдячує саме полякам. Масове захоплення та опанування жителями містечка фотосправою, професійна діяльність польських митців швидко перетворили Кременець на помітний центр художньої фотографії в Україні та Польщі.

Історія та місце Кременецького ліцею в розвитку освіти і науки на Україні та в Польщі досить детально висвітлені у літературі. Актуальність статті впливає з необхідності створення об'єктивної картини художнього життя Кременця зазначеного періоду.

Першу інформацію про становлення і розвиток художньої фотографії містить польський тижневик «Життя кременецьке» («*Życie Krzemienieckie*»), який подає відомості про влаштовані у місті фотовиставки, на яких демонструються фотографії місцевих майстрів. Аналогічну інформацію про місцевих фотомайстрів подають й інші часописи, зокрема «*Slowo Polske*» та «*Fotograf Polski*». Значна частина матеріалів про фотосправу Кременеччини зосереджена в Державному архіві Тернопільської області та у фондах Кременецького краєзнавчого музею. Останнім часом у Польщі вийшов друком альбом «*Ludwik Gronowski. Fotografie. Krzemieniec 1930–1939*», що розкриває кременецький період життя знаменитого фотографа та культурні події Кременця того часу в регіоні [10]. На жаль, це питання потребує більш детального й глибшого осмислення в контексті становлення фоторграфії як виду візуального мистецтва.

Мета статті – висвітлити специфіку становлення і розвитку фотографії в Кременецькому ліцеї на прикладі відомого майстра фотосправи Людвіка Гроновського.

Кременець у міжвоєнний період, як і значна частина Волині, належав Польщі. Із відновленням функціонування Кременецького ліцею у 1920-х роках містечко здобуло неабияку популярність, незважаючи на віддаленість провінції. Кременецький ліцей реалізує культурно-мистецьку мету, створивши при закладі учнівську фотомайстерню, яка згодом завдяки своїй діяльності стає відомою далеко за межами повіту.

Одним з ініціаторів «перетворення Кременця на осередок пластичних мистецтв» був викладач рисунка професор Станіслав Схейбаль. Ґрунтовну мистецьку освіту він отримав у Краківській академії мистецтв у професора Теодора Акцентовича [17, с. 239]. Художник за освітою і фотограф за покликанням, він відіграв фундаментальну роль у створенні мистецького середовища міста. Відомий польський майстер художньої фотографії у 1926 році за власним бажанням переїжджає в Кременець, де в гімназії імені Т. Чацького працює на посаді вчителя технічного рисунка і нарисної геометрії.

У 20-х роках ХХ століття у місті діяло лише чотири фотозаклади, які знаходилися по вулиці Широкій (Фото «Студіо» – №146, «Фото-Фільм» (згодом «Екстра») З. Гурмана у будинку №60, майстерня фотографа Б. Бука – №177) та салон П. Бродського. З приїздом С. Схейбала за лічені роки місто перетворилось на провідний осередок художньої фотографії.

Фотографічний рух у Кременці розпочався в 1928 році, і його рушійними силами стали створені Схейбалем фотомайстерня ліцею та згодом Кременецьке фототовариство (у 1930 році) [16, с. 10].

Учні майстерні вивчали практичні та теоретичні засади художньої фотографії. Тематикою учнівських фотосвітлині були пейзажі околиць, кременецька архітектура, документальні фотографії зі сценами шкільного життя молоді та визначних подій міста. Результатом першого року діяльності майстерні була її надзвичайна популярність серед творчої молоді. Своєрідна атмосфера майстерні у місті та за його межами викликала наплив бажаючих навчатись у ній. Заняття фотографічної майстерні відвідували дві основні групи: учні та кременецькі аматори (найчастіше вчителі середніх шкіл). Для розширення кола діяльності та

збільшення кількості учнів на початку 1934 року така ж майстерня вже функціонувала у с. Білокриниця в рільничо-лісовій школі, що входила до комплексу Кременецького ліцею [3, арк.17–18].

У 1930-х роках у провідних фотосередовищах, у тому числі і в Кременці, модними були так звані «шляхетні» вільні техніки – гуми. С. Схейбаль був визнаний одним із кращих гумістів світу [11, с. 55]. Ця техніка, як і інші хромові техніки, давала можливість коригування світла у зображенні і його колоризування завдяки багаторазовому відмиванню – цим підвищувався індивідуальний вплив митця на художній рівень зображення. Ця метода інколи застосовувалась кременецькими фотографами, але гумових світлин збереглося мало. Митці орієнтувалися переважно на французьких фотографів, так званих піктореалістів, які стилістично пов'язували фотографію з емоційним пейзажним малярством (імпресіонізмом) чи стилізованим портретним живописом. Очікувані ефекти отримували методом обробки позитиву [11, с. 55].

Стимулом для нових звершень юних митців були влаштовані у стінах ліцею учнівські виставки та опублікована видавництвом Організації громадського об'єднання серія листівок із кременецькими пейзажами роботи учнів майстерні [11, с. 54]. На листівках лише зрідка зазначені прізвища виконавців світлин, найчастіше напис вказує лише на приналежність роботи фотомайстерні Кременецького ліцею. З роками учні майстерні закінчували лицей і продовжували освіту за межами Кременця, їхні роботи і негативи знаходились в архіві, накопичувались і з часом склали багатий матеріал, важливий як у художньому, так і в етнографічному плані. Деякі з цих учнів у подальшому продовжили займатись фотографією, їх згадує у своїх кременецьких споминах Г. Германович [8, с. 5]. Значних успіхів на цій стежі досягли: Єжи Струмінський, Тадеуш Монгїрд, Тадеуш Бушинський, Чеслав Сулковський, Вітольд Жолкевський. Високому рівню роботи майстерні також сприяли влаштовані в місті виставки іменитих фотомайстрів.

У 1930 році в Кременці почало функціонувати Польське фототовариство. Спочатку воно нараховувало 25 членів, а згодом поступово збільшилось до 40 осіб [17, с. 245]. Найактивнішу групу Товариства становили вчителі кременецького ліцею, а також аматори-кременчани різного роду занять. Товариство знаходилося у приміщенні фотомайстерні і тісно співпрацювало з нею. Воно брало участь у розповсюдженні фотографії серед місцевого населення (кращі фотографії і присвячені їм статті регулярно друкувались у місцевому двотижневнику), а також у пропаганді кременецької фотографії за кордоном [17, с. 246]. Крім громадської діяльності, Товариство надавало професійні поради всім бажаючим, постачало і розповсюджувало фахову літературу та організовувало навчальні курси з фототехніки для аматорів-початківців. Заняття відбувались двічі на тиждень упродовж двох місяців у гімназії Кременецького ліцею (теоретичні заняття) та майстерні фототовариства. Курс проводили члени фототовариства: керівником був призначений Б. Млодзянко, а практичні заняття викладали професіонали С. Схейбаль, А. Бергер, З. Целярський, Л. Гроновський, Е. Смерецький. Незважаючи на те, що курс був платним, станом на 1933 рік його закінчило понад сто слухачів [9, с. 349]. Точна кількість виставок, організованих у 1930-і роки Кременецьким фотографічним Товариством, не встановлена. Тільки за 1929–1932 рр. місцеві фотографи взяли участь у 37 виставках, з них у 21 міжнародній. Відомо, що виставкова зала ліцею ніколи не була порожньою, фотоекспозиції змінювали одна одну, про що заздалегідь повідомлялось через пресу. Популярність Кременця у мистецьких колах призвела до напливу в осередок фотомайстрів та художників з усіх куточків Польщі та України.

У 1930 році творче життя майстерні збагатилось на ще один талант. Це пов'язано із призначенням на посаду вчителя «креслень геометричних, алгебри і рахунків» однієї зі шкіл Кременецького ліцею Людвіка Гроновського, котрий прибув із Варшави [7, с. 28]. Фотографія була одним із багатьох захоплень молодого вчителя, і саме в Кременці його захоплення переросло в улюблену справу. Згодом він стане одним із найбільш активних фотохудожників творчість якого буде показовою у значному діапазоні мистецьких праць осередку.

Від самого початку Людвік Гроновський став членом Кременецького фототовариства, активно увійшов у мистецьке коло осередку, займався разом із молоддю у фотомайстерні ліцею. Тематика його робіт свідчить про різнопланову спадщину майстра: тут і захоплення

людськими образами, і кременецькою архітектурою, і романтичними пейзажами. Поряд із художніми світлинами чимало документальних фото.

Л. Гроновський швидко стає популярним у місті фотографом, викладачем фотокурсів при Кременецькому ліцеї. Попри багато інших захоплень цієї талановитої людини художня фотографія була його основним покликанням. Він фактично не випускав із рук фотоапарат. Тож не дивно, що кількість його світлин на виставках майже завжди була вдвічі більшою, ніж інших митців. Проте не лише кількістю, але й якістю вирізняється спадщина Людвіка Гроновського. На відміну від С. Схейбала, улюбленою художньою технікою Гроновського була бромована, саме в ній він найчастіше представляв роботи на численних виставках. Л. Гроновський був одним із небагатьох фотографів осередку, серед робіт якого часто зустрічається найскладніший жанр фотографії – портрет. Його образи – це колеги, друзі, учні, але найчастіше – місцеві жителі, заклопотані повсякденними справами, усміхнені діти, літні люди із виразними рисами, мудрим поглядом. У світлописах майстер використовує живописні ефекти на кшталт тих, що виконували художники-імпресіоністи, вражає багатством жанрових сюжетів. Особливий шарм у побутових фотографій Л. Гроновського, простими невибагливими сюжетами він вдало розкриває суть побаченого, миттєво передає глядачеві почуття автора: смуток чи веселощі, ніжність, азарт, хвилювання.

Окремі світлини Л. Гроновського побували на багатьох виставках у фотоклубах Європи та Америки. Це, наприклад, фотографії «Сонячний день» (Філадельфія, Нью-Йорк, Чикаго, Лондон, Варшава) та «Цікавість» (Нью-Йорк, Варшава, Грудзяж, Кременець). Його роботи не залишали байдужими глядачів, тож часто були відзначені нагородами.

На межі 20–30-х рр. ХХ століття художня фотографія вже міцно закріпила свої позиції у мистецтві і за темпами розвитку претендувала на першість. Провідний у Європі стиль ар деко сприяв розвитку новітніх форм вираження мистецтва, відводячи помітне місце саме світлині. У тогочасній пресі та літературі часто друкували дискусії на тему недостатності старих зображувальних засобів у мистецтві. Знаходимо такі рядки: «...Ті художні течії, які показують нам світ об'єктивно, можна розглядати як певний результат більш-менш довготривалих взаємовідносин між фотографією і живописом. І як тільки буде досягнуто достовірно вільне оволодіння фотографічним матеріалом, із його ніжними тонами сірого і сепії, – відразу передача сучасних стандартних форм в живописних картинах видасться не більш як грубою спробою зображення» [2, с. 40].

Коли на Кременеччині започатковувався фоторух, у Польщі захоплення світлинами все більше набирало обертів. Участь Кременця в поширенні польської фотографії за кордоном розпочалась у 1928 році і найбільшого розмаху досягла у 1931–1932-му роках, коли праці місцевих майстрів були репрезентовані на 37 персональних, регіональних, загальнопольських та міжнародних виставках.

На деяких міжнародних виставках відсоток кременецьких світлин від усієї представленої кількості польської фотокартки був дуже високим, а саме: у Торонто – 33%, у Брукліні і Лондоні – 50%, у Бетуні – 60% [19]. Число робіт мистецької фотографії та учасників із Кременця у 30-ті роки ХХ століття загалом можна підрахувати лише приблизно: світлини та каталоги експонованих знімків збереглися далеко не всі.

У 1933 році продемонстрував критиці свої знімки член Кременецького фототовариства Людвік Гроновський. Він представив шістдесят робіт різноманітних жанрів художньої фотографії, серед яких були пейзажі, портрети та світлини на архітектурні мотиви. Цікавим фактом є надзвичайна популярність митця у повіті. Навіть виставка розрекламованих фотокарток шведських фотографів не викликала такого ажіотажу та розголосу, як експозиція світлин Л. Гроновського [18, с. 25].

Мистецька діяльність кременецьких фотографів настільки швидко увійшла в коло польської художньої фотографії, що у тридцятих роках кожна десята світлина, нагороджена на міжрегіональних конкурсах, була кременецькою [15, с. 69]. У своїй книзі Ігнасій Плажевський пише: «Утворене там фототовариство стало одним із найважливіших осередків художньої фотографії, з доробком якого важко було не рахуватись у загальних масштабах розмаху польської фотографії» [14, с. 141]. Кременецьке фототовариство об'єднувало митців і стало одним із найжвавіших осередків фотографії у Польщі. Світлини міських фотографів були

визнані одними з найкращих на численних міжнародних та регіональних виставках. Активність Кременця у цій галузі мистецтва неодноразово ставила місто на перше місце в Польщі.

У 1938 році в місцевій друкарні Цвіка вийшов у світ фотоальбом «Miasto wielkiej tęsknoty», присвячений Кременцю, у якому було розміщено близько 50-ти фотографій, виконаних у ліцейній фотомайстерні Л. Гроновським, С. Схейбалем, Е. Смерецьким, Ч. Сулковським та Г. Германовичем [12]. Останній власним коштом у 1939 році видає також альбом «Piękne rodzinne miasto Juliusza Słowackiego» [13].

Кременецька мистецька школа за розмахом своєї діяльності не може зрівнятися з такими осередками, як Львів, Київ, Вільно. Проте, підсумовуючи вищесказане, можна дійти висновків, що її роль у професійній підготовці митців та піднесенні духовно-мистецької спадщини залишається беззаперечною.

Діяльність кременецького фотосередовища закінчилася восени 1939 року. Із міста масово виїжджали митці та пересічні жителі. Людвік Гроновський після закриття Кременецького ліцею до 1941 року викладав у одній із середніх шкіл міста. Кременчани допомогли йому уникнути арешту й таємно виїхати, згодом покинула місто його дружина з донькою. На жаль, це не врятувало життя молодого митця і у віці 41 року він загинув, залишивши по собі неоціненну спадщину художньої фотографії [10, с. 13].

У 2007 році Музей Незалежності у Варшаві експонував виставку «Кременецькі захоплення Людвіка Гроновського», де серед численних уподобань цієї талановитої людини чи не найбільш чільне місце займала саме художня фотографія. Завдяки сприянню дочки Людвіка Гроновського Ганни Гроновської-Шанявської та при підтримці Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту імені Тараса Шевченка у вересні 2012 року в приміщенні колишнього єзуїтського колегіуму було відкрито Музей довоєнної фотографії. До збірки музею увійшло близько ста світлин С. Схейбала, Л. Гроновського, Г. Германовича та учнів фотомайстерні Кременецького ліцею.

Аналізуючи бурхливий розвиток і темпи становлення фотомистецтва Кременеччини, постійну участь міста у численних регіональних та міжнародних мистецьких заходах, осередок можна по праву вважати одним із провідних центрів художньої фотографії не лише Волині, а й Західної України. До започаткування фототовариства та майстерні місто мало лише приблизне уявлення про цю галузь художньо-творчої діяльності. Кременецька художня фотографія своєю появою завдячує творчості польських митців-педагогів, зокрема Людвіку Гроновському. Незважаючи на короткий історичний період злету кременецького фоторуху, він був унікальним за силою та значенням мистецьким соціокультурним феноменом, аналога якому неможливо знайти на Волині ні в міжвоєнні роки, ні пізніше.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коляденко С. М. Кременецький ліцей в системі освіти Волині (XIX – 30-ті рр. XXст.) : монографія / С. М. Коляденко. – Житомир : Житомир. держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2003р. – 136 с.
2. Моголи-Наги Л. Живопись или фотография / Л. Моголи-Наги. – М. : Огонек, 1929. – 87 с.
3. Особова справа викладача Схейбала Станіслава // ДАТО. – Ф. 228 : Гімназія ім. Т. Чацького Кременецького ліцею. – Оп. 2, спр. 81. – 20 арк.
4. Островский Г. К вопросу о кременецкой художественной школе / Г. Островский // Советское славяноведение. – 1969. – № 6. – С. 78–79.
5. Рубан В. В. Український портретний живопис першої половини XIX століття / В. В. Рубан. – К. : Наук. думка, 1984. – 371 с.

6. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ ст.: структурування, методологія, художні позиції / Р. Т. Шмагало. – Львів : Українські технології, 2005. – 528 с. : 742 іл.
7. Gronowska-Szaniawska H. «Sami swoi»(odcinek 2) – Pasje mojego Ojca / H. Gronowska-Szaniawska // *Życie Krzemienieckie*. – 2007. – № 34. – S. 28–36.
8. Hermanowicz H. Krzemienieckie środowisko fotograficzne / H. Hermanowicz // I Sympozjum Historii fotografii KHF z PAF. – Lublin, 1971. – S.72–78.
9. Kurs Fotograficzny / anonim // *Życie Krzemienieckie*. – 1933. – № 8. – S. 349.
10. Ludwik Gronowski. Fotografie. Krzemieniec 1930–1939: album / Ludwik Gronowski [tekst: M. Florczak, red. L. Dulik]. – Lublin : BONI LIBRI, 2012. – 111 s.
11. Madej-Janiszek R. Środowisko fotograficzne Krzemieńca. Na marginesie wystąpienia Aleksandry Sheybal-Rostek / R. Madej-Janiszek // *Życie Krzemienieckie*. – 2007. – № 34. – S. 52–57.
12. Miasto wielkiej tęsknoty: album Krzemieńca / opracował K. H. Groczyński. – Krzemieniec : [s. n.], 1939.
13. Piękne rodzinne miasto Juliusza Słowackiego: album / [red. H. Hermanowicz]. – Krzemieniec : [s. n.], 1939.
14. Płazewski I. Spojrzenie w przeszłość polskiej fotografii / I. Płazewski. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1982. – 415 s.
15. Przewodnik turystyczny. Krzemieniec i okolice. – Lwów : [s. n.], 2001. – 94 s.
16. Sheybal S. Ruch Fotograficzny w Krzemieńcu / S. Sheybal // *Życie Krzemienieckie*. – 1932. – № 8/9. – S. 8–12.
17. Sheybal S. Wspomnienie, 1891-1970 / S. Sheybal. – Kraków ; Wrocław : [s. n.], 1984. – 308 s.
18. Sheybal S. Wystawa prac Ludwika Gronowskiego / S. Sheybal // *Życie Krzemienieckie*. – 1933. – № 3. – S. 143–145.
19. Wystawa prac fotografików krzemienieckich: katalog. – Krzemieniec, 1932.

УДК 72.03 (4)

У. В. МЕЛЬНИК

ДИНАМІКА ЗМІН У ФОРМАХ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються особливості організації дизайну міського середовища у контексті структурних трансформацій. Визначаються художньо-образні і стилеві особливості просторових форм.

Ключові слова: художня форма, динаміка змін, дизайн урбанізованого середовища, композиція, стиль.

У. В. МЕЛЬНИК

ДИНАМИКА ИЗМЕНЕНИЙ В ФОРМАХ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА КОНЦА ХХ – НАЧАЛА ХХ ВЕКА

В статье рассматриваются особенности организации дизайна городской среды в контексте структурных трансформаций. Определяются художественно-образные и стилевые особенности пространственных форм.

Ключевые слова: художественная форма, динамика изменений, дизайн урбанизированной среды, композиция, стиль.